

Vastaanottaja
Tampereen kaupunki

Asiakirjatyyppi
Historiaselvitys

Päivämäärä
14.3.2012

TAMPEREEN ETELÄPUISTO MAAPERÄN PILAANTU- NEI SUUDEN HISTORIASELVITYS

TAMPEREEN ETELÄPUISTO HISTORIASELVITYS

Tarkastus xx.3.2012
Päivämäärä 14.3.2012
Laatija Sanna Pulkkinen
Tarkastaja Tomi Pulkkinen
Hyväksyjä Raija Tevaniemi, Tampereen kaupunki

Viite 82142334

SISÄLTÖ

1.	Johdanto	1
2.	Kohde	1
2.1	Sijainti, koko ja omistus	1
2.2	Naapurusto	1
2.3	Pohjasuhteet	2
2.4	Pinta- ja pohjavedet	2
3.	Alueen aikaisempi ja nykyinen käyttö	2
3.1	Koulukadun kenttä, Koulukatu 20	2
3.2	Eteläpuisto	2
3.3	Pirkanmaan musiikkiopisto, Eteläpuisto 4	4
3.4	Pyynikin entinen kulkutautisairaala, Pyhäjärvenkatu 7	4
3.5	Nalkalantori ja Nalkalan pallokenttä	5
3.6	Ranta-alue	6
4.	Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotus	7

LIITTEET

Liite 1 Ilmakuvia alueesta

PIIRUSTUKSET

82142334-01 Sijaintikartta 1:10 000
82142334-02 Mahdollisesti pilaantumista aiheuttavien toimintojen sijainnit 1:2 000

1. JOHDANTO

Ramboll Finland Oy on tehnyt Tampereen kaupungin toimeksiannosta historiaselvityksen Tampereen Eteläpuistosta ja sen lähialueista. Historiaselvitys tehtiin mahdollisten pilaantuneiden maa-alueiden tunnistamiseksi ja tutkimustarpeen arvioimiseksi. Historiaselvitys on tehty tutkimalla vanhoja karttoja, ilmakuvia ja rakennushistoriallisia selvityksiä sekä haastattelemalla alueen isännöitsijöitä ja satamamestaria. Lisäksi on käytetty Hertta-tietojärjestelmästä saatuja tietoja.

Tilaaajan edustajana toimi Tampereen kaupungin Konsernihallinnosta Raija Tevaniemi ja Ramboll Finland Oy:ssä työstä vastasivat M.Sc.Tomi Pulkkinen ja ins. AMK Sanna Pulkkinen.

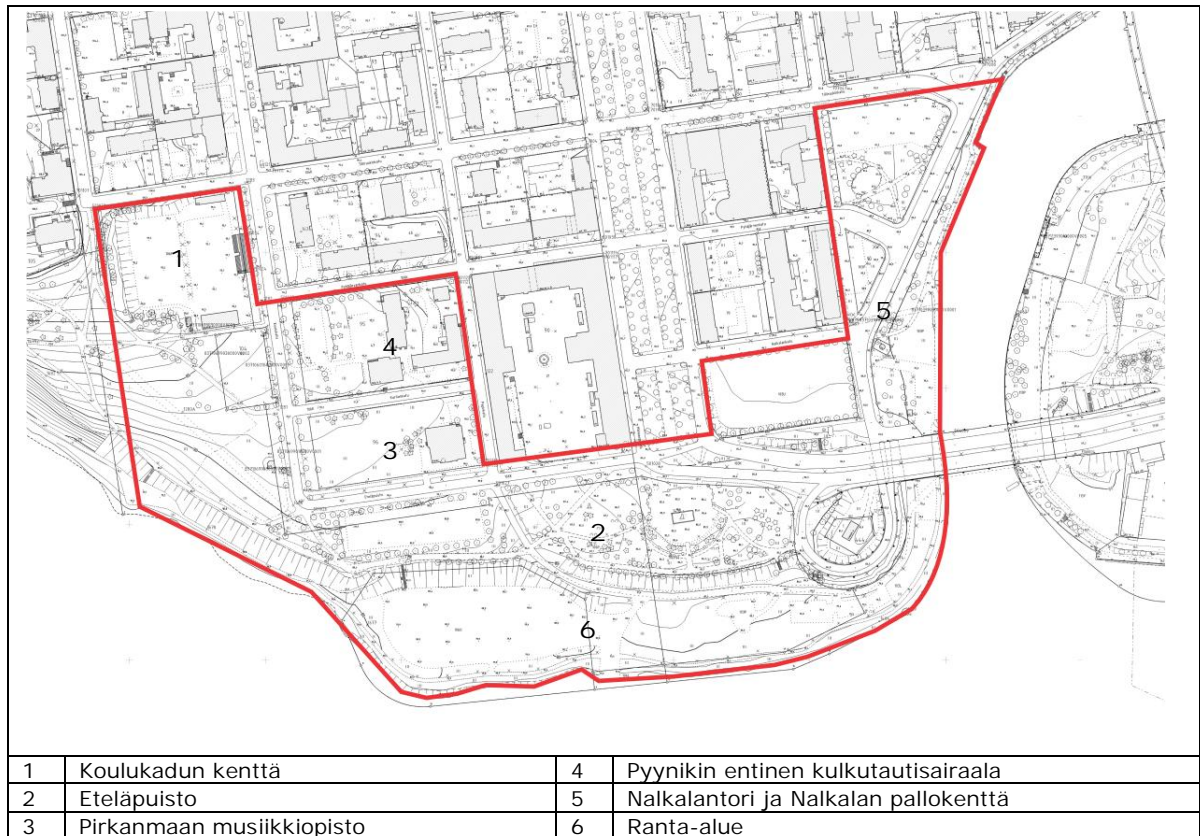
2. KOHDE

2.1 Sijainti, koko ja omistus

Tutkimuskohde sijaitsee Tampereen keskustassa, Eteläpuiston ympäristössä. Alueen sijainti on esitetty piirustuksessa 1. Alueen pinta-ala on noin 15 ha, josta rakennusten osuus on 15 % (2 300 m²). Suurin osa alueesta on puisto- ja viheraluetta sekä joutomaata. Kiinteistön omistaja on Tampereen kaupunki.

2.2 Naapurusto

Tutkimusalueeseen kuuluvat Koulukadun kenttä, entisen Pyynikin kulkutautisairaalan kortteli, Pirkanmaan musiikkiopiston käytössä oleva kiinteistö, Nalkalan pallokenttä, Nalkalantorin alue, Eteläpuisto sekä Eteläpuiston ja Pyhäjärven rannan väliin jäävä ranta-alue. Alueen ulkopuolelle rajautuvat mm. entisen Klingendahlin tehdaskortteli, Hämeenpuisto, Ratinan silta sekä Pyynikin harju. Alueen rajausta on esitetty kuvassa 1. Ilmakuvia kohteesta on esitetty liitteessä 1.

Kuva 1 Eteläpuiston ja sen lähialueiden historiaselvityksen rajausta.

2.3 Pohjasuhteet

Alueen maaperä koostuu hiekasta. Ranta-alueen maaperä on osittain sekalaista täyttömaata. Ilmakuvien (v.1946 ja 1999) perusteella Eteläpuiston ranta-alueelle on läjitetty maata. Rantavyöhykettä on myös vahvistettu rantavallin sortumisen takia.

Kallionpinta vaihtelee alueen lounaiskulmassa tasolla +21...39, muun alueen kallion pinta vaihtelee tasolla +66...81.

2.4 Pinta- ja pohjavedet

Alue rajautuu etelästä Pyhäjärveen ja idästä Ratinan suvantoon. Kohde ei sijaitse luokitellulla pohjavesialueella. Lähin pohjavesialue on noin 3,0 km luoteeseen, Pyynikin harjun länsipuolella sijaitseva Eplänharju-Villilä (0483702A).

3. ALUEEN AIKAISEMPI JA NYKYINEN KÄYTTÖ

3.1 Koulukadun kenttä, Koulukatu 20

Koulukadun kenttä on tekojäärata Tampereen keskustan lähellä Pyynikin kaupunginosassa. Alun perin paikalla oli kolme Tampereen Tennisseuran tenniskenttää. Paikallinen jääkiekkoseura Ilves sai Tennisseuralta luvan jäädyttää kentät talvisaikaan ja rakensi paikalle jääkiekkokentän harjoituksia ja otteluita varten vuonna 1934. Varsinainen korkealaitainen kiekkokaukalo ja katsomo rakennettiin Koulukadulle vuonna 1945. Vuonna 1956 Koulukadulle rakennettiin Suomen ensimmäinen tekojäärata. Tekojäällä on sanottu olleen ratkaiseva merkitys koko Suomen jääkiekkoilun ammattilaistumiselle, kun peli- ja harjoittelumahdollisuudet lisääntyivät kauden pidetessä ja jäävarmuuden parantuessa.

Kun vahvat tamperelaisjoukkueet Ilves, KOOVEE ja Tappara siirtyivät vuonna 1965 valmistuneeseen Hakametsän jäähalliin, Koulukadulle jäivät pelaamaan alemmilla sarjatasoilla pelaavat joukkueet. Nykyään Koulukadun kenttä on etupäässä yleisöluistelukäytössä ja läheisten koulujen liikuntatuntien pitopaikkana.

3.2 Eteläpuisto

Eteläpuiston ranta-alue oli 1770-luvulla metsää ja länsiosa Nalkalan torpan peltoa. Pelto laajeni sittemmin etelään, lähes rantaan asti. 1890-luvulla puiston länsiosassa oli venäläisten sotilaiden keittiökasvimaita ja kellareita. 1910-luvun lopulla nykyisen ratagolfin alueella kasvatettiin juureksia. Ilmakuvien perusteella ratagolf on toiminut puiston länsiosassa, Koulukadun kentän eteläpuolella, 1980-luvulta (liite 1).

Puiston Hämeenpuiston päähän rajautuva osa rakennettiin vaiheittain vuosina 1915-17 ja 1928-29. Hämeenpuiston päässä sijaitsi aikanaan soittolava (kuva 2), joka purettiin vuonna 1950 pystytetyn Wainö Aaltosen Osuustoiminta-muistomerkin tieltä.

Kuva 2. Eteläpuistoa ja Klingendahlin tehdas. Kuva ilmeisesti 1930-luvun alusta (Tampereen museoiden kuva-arkisto).

Nyisellään puistoalue jakautuu luonteeltaan kahteen eri osaan. Pyhäjärven rannassa on toiminnallinen eteläosa, jota halkoo rannan itä-länsi-suuntainen kevyen liikenteen reitti. Alueella on laaja nurmikkoalue ja hiekkakenttä. Hämeenpuistoon rajautuvan pohjoisosan keskeisimpänä elementtinä on osuustoimintamonumentti kukkaistutuksineen. Tammerkosen alajuoksulla, suvannon länsirannalla sijaitsee Eteläpuistoon liittyvä Nalkalan rantapuisto (kuva 3).

Eteläpuisto on keskustan viherverkon keskeinen osa ja tärkeänä rantayhteytenä Pyhäjärven itäosista Pyynikille ja Pispalaan.

Kuva 3. Eteläpuiston alue.

3.3 Pirkanmaan musiikkiopisto, Eteläpuisto 4

Eteläpuisto 4:ssä sijaitsee v. 1905 valmistunut Birger Federlayn suunnittelema jugend-rakennus. Rakennuksessa on sijainnut yksityinen ruotsinkielinen vanhainkoti, De Gamlas Hem. Vanhain Koti Tampereella r.y. – De Gamlas Hem i Tammerfors r.f. (DGH) perustettiin vuonna 1898. Vanhainkoti ehti toimia rakennuksessa 1980-luvun alkuun asti. Vuonna 1984 Pirkanmaan musiikkiopisto aloitti toimintansa tiloissa. Rakennuksessa sijaitsee myös kokous- ja juhlatila.

3.4 Pyynikin entinen kulkutautisairaala, Pyhäjärvenkatu 7

Pyynikin kulkutautisairaalan ensimmäinen vaihe valmistui elokuussa 1897. Ensimmäisessä vaiheessa rakennettiin kaksi sairaalapaviljonkia, tarkastuspaviljonki, ruumishuone, talousrakennus ja desinfiointilaitos-piharakennus. Tontin etelälaidalla oleva kaksikerroksinen talousrakennus muurattiin punatiilestä (kuva 4).

Seuraavassa vaiheessa, vuonna 1910 rakennettiin potilaspaviljonki eli tulirokko-osasto ja desinfioimismaja eli kärysauna. Uusi kaksikerroksinen potilaspaviljonki muurattiin tiilestä. Vuonna 1912 rakennettiin puinen piharakennus tontin itälaidalle kärysaunan ja desinfioimismajan väliin. Rakennus toimi halkovajana, jäävarastona ja vaunuliiterinä 1950-luvun alkuun, jolloin rakennus purettiin.

Kuva 4. Pyynikin entinen kulkutautisairaalan talousrakennus

Sairaala-alueen kolmas merkittävä muutos- ja uudisrakentamiskäytös ajoittuu 1950-luvun alkupuolelle. Tulirokko-osasto peruskorjattiin täysin ja sitä korotettiin kerroksella. Myös talousrakennuksessa ja tarkastusosastossa tehtiin muutoksia. Samassa yhteydessä sairaala-alueelle rakennettiin uusi lämpövoimala, jossa poltettiin puuta ja hiiltä. Kattilahuone ja polttoaineväri sijaitsivat pääosin maan alla. Sairaala-alueen kaikki rakennukset liitettiin uuden lämpövoimalan keskuslämmitysverkkoon.

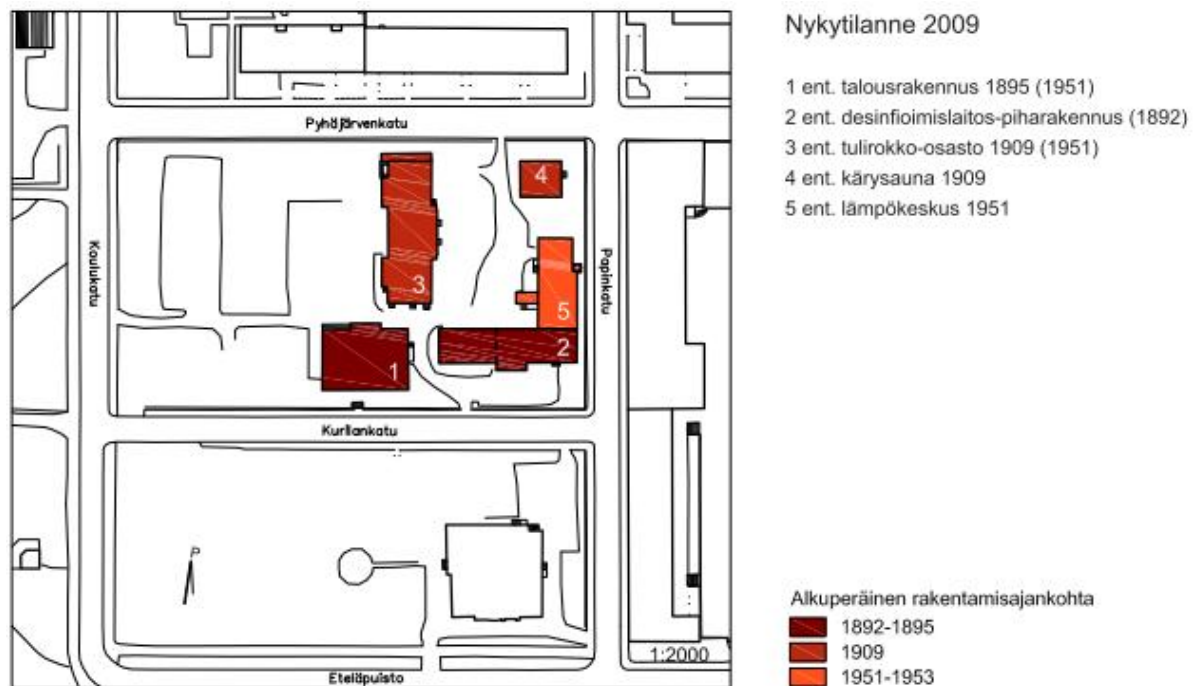
Kuva 5. Pyynikin entisen kulkutautisairaalan sauna (vasemmalla), lämpövoimala sekä voimalan piippu.

Ennen lämpövoimalan rakentamista kussakin rakennuksessa oli ollut omat uunit, joilla rakennusta oli lämmitetty. Oletettavasti sairaalaan lämmittämiseen on käytetty öljyä ennen kaukolämpöön siirtymistä 1970-luvun puolenvälin tietämillä. Mahdollinen maanalainen öljysäiliö saattaa sijaita saunarakennuksen ja entisen lämpökeskuksen välisellä alueella (kuva 5 ja 6). Varmaa tietoa säiliön olemassaolosta tai sijainnista ei ole.

Sotien jälkeen varsinaiset vanhat kulkutaudit vähenivät. Kulkutautisairaalan painopiste siirtyi yhä enemmän tavallisiin tartuntatauteihin. Sairaalassa hoidettiin myös pitkäaikaisia tauteja sairastavia. Vuoden 1959 alusta sairaalan nimi muutettiin Pyynikin sairaalaksi.

Vuonna 1985 sairaalatoiminta kiinteistöissä loppui. Sairaalan toiminnot siirrettiin Hatanpäälle. Vuonna 1987 Koulukadun puoleiset huonokuntoiset puurakennukset (potilaspariljongit, ruumishuone ja tarkastusosasto) purettiin.

Entinen tulirokko-osasto (kuva 6) toimi TOAS:n opiskelija-asuntolana vuodesta 1987 vuoteen 2009, jonka jälkeen rakennus on ollut tyhjiällä.

Kuva 6. Pyynikin entinen kulkutautisairaalan tulirokko-osasto

Talousrakennuksessa on toiminut Tampereen kaupungin sosiaaliviraston sosiaalikeskuksen kotipalvelutoimisto. Nykyään tilat ovat Pirkanmaan musiikkiopiston opetus- ja harjoitushuoneina. Kellarikerroksessa on Partiolippukunta Tampereen Kotkien puhallinorkesterin varastoja.

Entinen kärysauna on ollut A-killan käytössä. Lämpövoimala on osittain tyhjiällä, osittain tiloja on vuokrattu taiteilijoille työpajoiksi ja muille ulkopuolisille varastokäyttöön. Pesulan tiloissa on toiminut kaupungin kierrätyskeskus Marttojen ylläpitämänä. Puurakenteisessa osassa on varastotilaa.

3.5 Nalkalantori ja Nalkalan pallokenttä

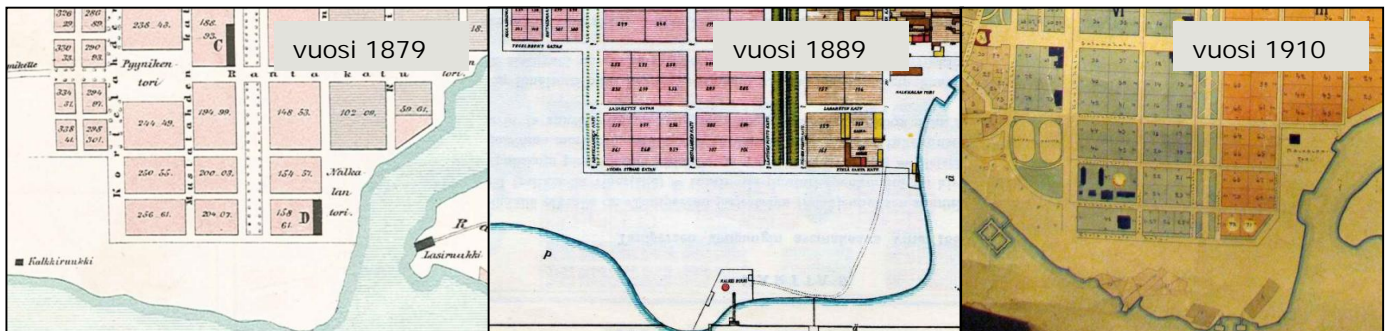
Laukontori sijaitsee Nalkalan (III) kaupunginosassa. Se on pinta-alaltaan suhteellisen pieni tori, joka etelässä rajautuu Ratinan suvantoon. Pohjoisessa Laukontorin raja on Satamakatu ja lännessä Kaijakanmäki. Nalkalantorin länsipuolelta alkaa Nalkalan rantapuisto, joka jatkuu Ratinan suvannon rantaa myöden Eteläpuistoon. Nalkalan pallokenttä sijaitsee Nalkalantorilta lounaaseen, Nalkalankadun varressa.

Vuoden 1946 ilmakuvan (liite 1, kuva 1) perusteella Nalkalantorin, Nalkalan rantapuiston ja Pyhäjärven rannan alueet ovat toimineet puuvarastoalueena. Puuta on tarvittu niin paperiteollisuuden tarpeisiin kuin talojen lämmittämiseen. Vuoden 1956 ilmakuvassa Nalkalantori ja Nalkalan rantapuiston alueet ovat siistiytyneet ja Nalkalantori näyttäisi olevan torikäytössä. 1950-luvun lopulla aloitettiin Ratinan sillan rakentaminen Nalkalan rantapuiston eteläosaan. Nalkalantori ja Nalkalan rantapuiston alue rakennettiin vuonna 1961 selkeäksi tori- ja puistoalueeksi. Samassa yhteydessä rakennettiin Nalkalantorin leikkipaikka, jossa alun perin sijaitsi Tervalahden niminen höyrylaiva. Leikkipaikka peruskorjattiin vuonna 2007.

3.6 Ranta-alue

Pyhäjärven ranta-alue sijoittuu Eteläpuiston eteläpuolelle. Ranta-aluetta on vuosien varrella täytetty. Myös rannan sortumia on täytetty ja korjattu vuosien varrella. Ilmakuvien perusteella rantaviiva ei näyte muuttuneen merkittävästi vuosien saatossa. Vanhojen karttojen perusteella ranta-alue vaikuttaa kuitenkin suurimmalta osaltaan täyttöalueelta (kuva 7).

Pyhäjärven ranta-alueen tunnettu historia ulottuu pitkälle 1800-luvun puolelle. Rannassa on toiminut jo 1870-luvulla Frenckelin paperitehtaan kalkkitehdas, jonka tuottamaa sammuttamatonta kalkkia tarvittiin paperinvalmistuksessa. Kalkkiruukin toiminta päättyi 1900-luvun alussa. Kalkkitehtaan sijainnista ja toimintavuosista ei ole historiatietojen perusteella täyttä varmuutta (Luoto, 2011). Tampereen vuoden 1879 kartassa ruukki on sijoitettu Pynnikin puistometsän rajalle ja vuoden 1887 asemakartassa nykyiseen Eteläpuistoon, huomattavasti idemmäksi (Kuva 7).

Kuva 7. Pyhäjärven rannassa sijainnut kalkkiruukki vuoden 1879 kartassa (vasen kuva) ja vuoden 1889 kartassa (keskellä). Vuoden 1910 kartassa (oikea kuva) ruukkia ei enää ole.

Kalkkitehtaan vieressä on sijainnut kaupungin teurastamo eli lahtihuone, jossa kaupungin teurastajat saattoivat suorittaa työtään. Lahtihuone oli pitkään sijainnut Nalkalantorin eteläpäässä, Ratinan suvannon rannassa, mutta se oli käynyt ahtaaksi. Kaupunki rakennutti Pyhäjärven rantaan uuden teurastamon vuonna 1888. Tämäkin teurastamo osoittautui pian ahtaaksi ja lisäksi se oli sopimattomalla paikalla. Vuodesta 1898 alkaen kaupungissa etsittiin sopivaa paikkaa ajanmukaiselle teurastamolle, mutta hanke toteutui vasta vuonna 1910, kun uusi teurastamo rakennettiin nykyisen Tampere-talon kohdalle.

Pyhäjärven rannassa, Pynnikin puistometsän katveessa on sijainnut myös Palomäen uimala (kuva 7, oikea). Palomäen uimalaitos valmistui kesäksi 1908. Uimalaitoksella oli naisille ja miehille erilliset uima-altaat ja hyppykerrokset, joita erotti umpiainat. Vain näytöksissä ja kilpailuissa tilat yhdistettiin. Myöhemmin aita poistettiin ja näin muodostui suuri yhtenäinen uima-alue. Vuonna 1957 valmistunut Pynnikin uimahalli korvasi pian Palomäen uimalaitoksen. Vuoden 1966 ilmakuvassa Palomäen uimalaitosta ei enää ole (liite 1).

Eteläpuiston ranta-alueella toimi vuosina 1953–1988 Eteläpuiston speedwayrata, jossa ajettiin 1970-luvulla useita MM-tason kilpailuja. Speedwayradan purkamisen jälkeen alue on veneiden talvisäilytyspaikkana. Vuoden 1999 ilmakuvassa vanhalla rata-alueella näkyy jonkinlaista läjitys-toimintaa (liite 1).

Eteläpuiston ranta-alueella on vuodesta 2006 lähtien järjestetty vuosittain kolmipäiväinen Sauna Open Air -festivaali. Ranta-alueella sijaitseva veneiden talvisäilytyspaikka on kirjattu MATTI-rekisteriin kohteena, joka saattaa aiheuttaa maaperän pilaantumista (kuva 8). Alueella ei ole tehty maaperän haitta-ainetutkimuksia.

Kuva 8. Eteläpuiston ranta-alue, entinen speedwayrata, nykyinen veneiden talvisäilytysalue.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMENPIDE-EHDOTUS

Eteläpuistoon ja sen lähialueille tehdyn historiaselvityksen perusteella maaperän pilaantumisen kannalta merkittävänä riskialueena pidetään Pyhäjärven ranta-alueita, jonka maaperä saattaa sisältää täyttömateriaaleista ja alueella sijainneista toiminnoista peräisin olevia haitta-aineita.

Tampereen kulkutautisairaasta tehdyn rakennushistoriaselvityksen ja maastokäynnin perusteella alueen toiminta ei vaikuta maaperän pilaantumisen kannalta merkittävältä riskiltä. Pistemäistä maaperän pilaantumista saattaa esiintyä lämpövoimalan läheisyydessä alueella, jossa mahdollisesti sijaitsee maanalainen öljysäiliö. Laajamittaista maaperän pilaantumista kulkutautisairaalan alueella ei arvioida esiintyvän.

Toimenpide-ehdotuksena esitämme, että Pyynikin entisen kulkutautisairaalan kiinteistölle sekä Pyhäjärven ranta-alueelle tehdään maaperän haitta-ainetutkimus, jonka perusteella laaditaan arvio alueen pilaantuneisuudesta sekä puhdistustarpeesta.

Ramboll Finland Oy

Tomi Pulkkinen
ryhmäpäällikkö

Sanna Pulkkinen
projektipäällikkö

Lähteet:

De Gamlas Hem. <http://dgh.huset.fi/fin/yhdistys/>. 6.3.2011

Joki, Matti, satamamestari, Tampereen kaupunki, suullinen tiedonanto, 6.3.2012

Kantakaupungin ympäristö- ja maisemaselvitys, kohdekortit. Tampereen kaupunki, Kaupunkiympäristön kehittäminen. Maankäytön suunnittelu. Julkaisuja 1. Selvitykset ja arvioinnit 2008.

Koskesta voimaa: <http://www.historia.tampere.fi/etusivu.htm>. 6.3.2011

Luoto, K. 2011. Kirjastonpuisto, arkeologinen koekaivaus 2010. Pirkanmaan maakuntamuseo kulttuuriympäristöyksikkö

Rasila, V. 1984. Tampereen historia 2. 1840-luvulta vuoteen 1905, Tampereen kaupunki.

Särkilähti, Olli, isännöitsijä, Tampereen kaupunki, suullinen tiedonanto 13.3.2012

Tampereen kulkutautisairaalan rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Hanna Lyytinen Oy. 2009

Wikipedia. http://fi.wikipedia.org/wiki/Koulukadun_kentt%C3%A4. 6.3.2011